

BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARIDA O'QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISHDA 5E MODELNING AHAMIYATI

Zayniddin Kurbonov

Oriental universiteti Samarqand kampusi dotsenti

kurbanovzayniddin1@gmail.com

Gulhayo Qalandarova

Oriental universiteti Samarqand kampusi I bosqich magistri

gulhayoqalandarova56@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchilarida o'qish savodxonligini rivojlantirish metodikasi 5E ta'lim modeli asosida tahlil qilinadi. O'qish savodxonligi matnning ongli tushunish, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantirishning muhim omili sifatida yoritiladi. 5E modelining har bir bosqichi o'qish darslariga tatbiq etilib, o'quvchilarning faolligi, mustaqil fikrlashi va tanqidiy tafakkurini rivojlantirishdagi samaradorligi ko'rsatiladi. Tadqiqot natijalari ushbu model o'qish savodxonligini tizimli va samarali shakllantirishga xizmat qilishini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: o'qish savodxonligi, boshlang'ich ta'lim, 5E modeli, konstruktivistik yondashuv, metodik kompetensiya, interfaol metodlar, matn tahlili, tanqidiy fikrlash, pedagogik texnologiyalar, dars samaradorligi.

Аннотация. В статье анализируется методика развития читательской грамотности у учителей начальных классов на основе образовательной модели 5E. Читательская грамотность рассматривается как важный фактор формирования у учащихся навыков осознанного понимания текста, анализа информации и формулирования обоснованных выводов. Каждый этап модели 5E последовательно внедряется в уроки чтения и демонстрирует свою эффективность в повышении учебной активности, самостоятельного мышления и развития критического анализа. Результаты исследования подтверждают, что данная модель обеспечивает системное и результативное формирование читательской грамотности.

Ключевые слова: читательская грамотность, начальное образование, модель 5E, конструктивистский подход, методическая компетентность, интерактивные методы, анализ текста, критическое мышление, педагогические технологии, эффективность урока.

Annotation. This article analyzes the methodology for developing reading literacy in primary school teachers based on the 5E instructional model. Reading literacy is considered an essential factor in fostering students' abilities to consciously comprehend texts, analyze information, and draw reasoned conclusions. Each stage of the 5E model is systematically integrated into reading lessons, demonstrating its effectiveness in enhancing learners' engagement, independent thinking, and critical reasoning skills. The findings confirm that this model contributes to the structured and efficient development of reading literacy.

Key words: reading literacy, primary education, 5E model, constructivist approach, methodological competence, interactive methods, text analysis, critical thinking, pedagogical technologies, lesson effectiveness.

KIRISH

Hozirgi globallashuv va axborotlashuv davrida ta'lim tizimiga qo'yilayotgan talablar tubdan o'zgarimoqda. Zamonaviy jamiyatda shaxs nafaqat o'qiy olishi,

balki o'qigan axborotni anglay olishi, tahlil qilishi, undan to'g'ri xulosa chiqarishi hamda kundalik hayotiy vaziyatlarda qo'llay olishi zarur. Shu bois o'qish savodxonligi oddiy texnik ko'nikma emas, balki intellektual faoliyatning murakkab jarayoni sifatida qaralmoqda [1]. R.A. Ismailov o'z ilmiy ishida "Boshlang'ich ta'lim bosqichida bu jarayonning samarali tashkil etilishi keyingi ta'lim pog'onalaridagi muvaffaqiyatning mustahkam poydevorini yaratadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini shakllantirish ko'p jihatdan o'qituvchining metodik mahoratiga bog'liq" [3], degan bo'lsa, D.Xudayberdiyeva: "Agar o'qituvchi darsni faqat matnni o'qitish va qayta so'zlatish bilan cheklasa, o'quvchida chuqur anglash va mustaqil fikrlash rivojlanmaydi" [11] deya ta'kidlaydi. Shuning uchun bugungi kunda ta'lim jarayoniga interfaol, o'quvchiga yo'naltirilgan, faoliyatga asoslangan pedagogik texnologiyalarni joriy etish zarurati kuchaymoqda. Ana shunday samarali yondashuvlardan biri - 5E ta'lim modeli hisoblanadi. Mazkur maqolada 5E modeli asosida boshlang'ich sinf o'qituvchilarida o'qish savodxonligini rivojlantirishning nazariy asoslari, metodik tamoyillari va amaliy imkoniyatlari keng yoritiladi.

5E ta'lim modelining pedagogik mohiyati konstruktivistik pedagogika g'oyalariga asoslangan bo'lib, unda bilim tayyor holda berilmaydi, balki o'quvchi tomonidan faol izlanish jarayonida "quriladi". Bu yondashuvga ko'ra, o'quvchi ta'lim jarayonining passiv tinglovchisi emas, balki faol subyekti hisoblanadi. U savollar beradi, tajriba qiladi, muhokama yuritadi, xulosa chiqaradi va shu tariqa bilimlarni ongli ravishda egallaydi [4].

Modelning besh bosqichli tuzilishi darsni mantiqiy izchillikda tashkil etish imkonini beradi. Har bir bosqich o'zaro uzviy bog'langan bo'lib, bir-birini to'ldiradi va o'quvchining bilish jarayonini bosqichma-bosqich chuqurlashtiradi. Bunday tizimlilik o'quvchining qiziqishini saqlab turadi, uning fikrlash faolligini rag'batlantiradi hamda bilimlarni mustahkam egallashiga xizmat qiladi [11]. Shuningdek, 5E modeli darsni faqat axborot uzatish emas, balki o'quvchi faoliyatini tashkil etish jarayoni sifatida ko'rishga undaydi [5]. Bu esa ayniqsa o'qish savodxonligini rivojlantirishda juda muhim, chunki matn bilan ishlash ham faol tafakkur jarayonini talab qiladi.

O'qish savodxonligi tushunchasi va uning metodik ahamiyati keng qamrovli tushuncha bo'lib, u matnni ravon o'qish, mazmunini tushunish, asosiy va ikkinchi darajali g'oyalarni ajrata olish, muallif pozitsiyasini aniqlash, matn ustida tahlil va baholash olib borish kabi ko'nikmalarni o'z ichiga oladi [12]. Shuningdek, o'quvchi o'qigan ma'lumotini shaxsiy tajribasi bilan bog'lay olishi va undan amaliy faoliyatda foydalanishi ham o'qish savodxonligining muhim ko'rsatkichidir. Boshlang'ich sinfda bu ko'nikmalarni shakllantirish ayniqsa dolzarb, chunki aynan shu davrda bolaning nutqi, tafakkuri va dunyoqarashi shakllanadi. Agar o'qish jarayoni mazmunli va ongli tashkil etilsa, o'quvchi keyingi bosqichlarda barcha fanlarni oson o'zlashtiradi [6]. Aksincha, o'qish savodxonligi sust rivojlansa, boshqa fanlarni ham o'zlashtirish qiyinlashadi. Shu bois boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metodik tayyorgarligi, zamonaviy

pedagogik texnologiyalarni qo'llay bilishi va o'quvchini faol o'qishga jalb etishi katta ahamiyat kasb etadi.

5E modeli asosida o'qish savodxonligini rivojlantirish bosqichlari.

Qiziqish uyg'otish bosqichi (Engage). Bu bosqich darsning kirish qismi bo'lib, u o'quvchilarning e'tiborini yangi mavzuga qaratish, ularda qiziqish va o'rganishga bo'lgan ichki rag'batni shakllantirishga xizmat qiladi. Darsning dastlabki bosqichi o'quvchilarni ruhiy jihatdan mavzuga tayyorlash, ularning e'tiborini jamlash va ichki motivatsiyasini kuchaytirishga xizmat qiladi. Bu yerda o'qituvchi turli savollar, muammoli vaziyatlar, rasm yoki qisqa hikoyalar orqali bolalarda qiziqish uyg'otadi. Masalan, matndan oldin rasm asosida voqeani taxmin qilish yoki sarlavhadan kelib chiqib mazmunni bashorat qilish topshirig'i berilishi mumkin [7]. Bu usullar o'quvchini faol fikrlashga undaydi va o'qish jarayoniga ongli ravishda kirishishini ta'minlaydi. Shuningdek, mazkur jarayon o'quvchilarning mavzu bilan bog'liq avvalgi bilimlarini faollashtirishga ham xizmat qiladi. Bunday yondashuv orqali ular matn mazmunini tushunishga oldindan tayyorgarlik ko'radi. Natijada o'qish jarayoni yanada samarali va mazmunli tashkil etiladi.

Tadqiq etish bosqichi (Explore). Ushbu bosqichda o'quvchilar matn bilan mustaqil ishlaydi. Ular o'qiydi, savollarga javob izlaydi, asosiy g'oyani topadi, notanish so'zlarning ma'nosini aniqlaydi. O'qituvchi esa faqat yo'naltiruvchi rolni bajaradi. Mustaqil faoliyat o'quvchilarda mas'uliyat, izlanish va tahliliy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi [10]. Aynan shu jarayonda o'quvchi matn mazmunini chuqurroq anglay boshlaydi. Shu bilan birga, bu bosqich o'quvchilarning mustaqil fikrlashini faollashtiradi hamda matnni tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. O'quvchi matn mazmuni ustida ishlash jarayonida muhim fikrlarni ajratish, ularni izohlash va xulosalar chiqarishga o'rganadi. Natijada o'qish savodxonligi va matnni tushunish darajasi bosqichma-bosqich rivojlanadi.

Tushuntirish bosqichi (Explain). Bu bosqichda o'quvchilar o'z topilmalarini guruhda muhokama qiladi, fikr almashadi va xulosalarini bayon etadi. O'qituvchi esa ularning javoblarini umumlashtiradi, zarur tushuntirishlar beradi [8], xatolarni to'g'rilaydi. Shunday qilib, o'quvchilarning mustaqil ravishda topgan bilimlari ilmiy asos bilan mustahkamlanadi. Bu esa bilimlarning barqaror bo'lishiga yordam beradi.

Bundan tashqari, mazkur jarayon o'quvchilarning muloqot madaniyati va hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Fikrlarni erkin bayon etish va boshqalarning qarashlarini tinglash orqali ular tahlil qilish hamda umumlashtirish malakasini shakllantiradilar. Natijada o'zlashtirilgan bilimlar yanada puxta va ongli ravishda egallanadi.

Kengaytirish bosqichi (Elaborate). Mazkur bosqich olingan bilimlarni yangi vaziyatlarda qo'llashga qaratiladi. O'quvchilarga qo'shimcha matnlar, ijodiy topshiriqlar, rolli o'yinlar yoki hikoya tuzish vazifalari beriladi [13]. Bunday faoliyat bilimlarni chuqurlashtiradi, o'quvchilarning nutqi va tafakkurini rivojlantiradi. Shuningdek, o'qish savodxonligi hayotiy vaziyatlar bilan bog'lanadi.

Shu bilan birga, ushbu bosqich o'quvchilarning o'zlashtirgan bilimlarini mustaqil ravishda qo'llash va yangi vaziyatlarda sinab ko'rish imkonini yaratadi. Bu jarayonda o'quvchilar faol ishtirok etib, o'z fikrlarini erkin ifodalashga va ijodiy yondashishga o'rganadilar. Natijada ularning mantiqiy fikrlashi hamda matn bilan ishlash ko'nikmalari yanada mustahkamlanadi.

Baholash bosqichi (Evaluate). Baholash nafaqat yakuniy natijani aniqlash, balki butun jarayonni tahlil qilish vositasidir. Testlar, savol-javoblar, kuzatuv, o'z-o'zini baholash kabi usullar orqali o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi aniqlanadi. Bu esa kelgusi darslarni rejalashtirishga yordam beradi [9]. Shuningdek, baholash jarayoni o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini tizimli ravishda aniqlash imkonini beradi. U o'qituvchiga o'quvchilarning kuchli va sust tomonlarini ko'rish hamda ta'lim jarayonini yanada samarali tashkil etish uchun zarur pedagogik xulosalar chiqarishga yordam beradi. Shu bois baholash ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

XULOSA

Amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, 5E modeli asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning faolligini sezilarli darajada oshiradi. Ular dars jarayonida ko'proq ishtirok etadi, savollar beradi, mustaqil fikr bildiradi. Natijada matnni chuqur anglash, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko'nikmalari rivojlanadi. Bundan tashqari, bunday darslar o'quvchilarni ijodiy fikrlashga, muloqotga va hamkorlikda ishlashga o'rgatadi. O'qituvchilar uchun ham 5E modeli darsni tizimli rejalashtirish, har bir bosqichni maqsadga yo'naltirilgan holda tashkil etish imkonini beradi. Bu esa metodik samaradorlikni oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'qituvchilarida o'qish savodxonligini rivojlantirish - zamonaviy ta'limning ustuvor vazifalaridan biridir. 5E modeli esa bu jarayonni samarali tashkil etish uchun qulay metodik asos bo'lib xizmat qiladi. Mazkur model orqali o'quvchilar faol, mustaqil va ongli o'rganishga jalb qilinadi, ularning matn bilan ishlash, tahlil qilish va fikr bildirish ko'nikmalari rivojlanadi. Shuning uchun boshlang'ich sinf darslarida 5E modelini keng qo'llash o'qish savodxonligini oshirishning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bybee, R. W. (2014). The BSCS 5E Instructional Model: Creating Teachable Moments (5E o'quv modeli: samarali o'qitish jarayonlarini yaratish). Colorado Springs: BSCS nashriyoti, 5–24-betlar.
2. Bybee, R. W., Taylor, J. A., Gardner, A., Van Scotter, P., Powell, J., Westbrook, A., Landes, N. (2006). The 5E Instructional Model: Origins and Effectiveness (5E modelining kelib chiqishi va samaradorligi). Colorado Springs: BSCS, 12–39-betlar.
3. Ismailov A. R. The problem of the formation of pedagogical culture in modern methodics of teaching foreign languages //Актуальные научные исследования в современном мире. – 2021. – №. 4-8. – С. 46-49.

4. Ismailov A. R. "Pragmatics of phraseology and its textual actualization (based on occasional transformations of phraseological units of the English language). Author's abstract. Diss. Cand. philol." Sciences.-Tashkent (2006): 28.
5. Komilova, M. K., & Erkin o'gli, M. U. (2025). Onlayn ta'limning afzalliklari va kamchiliklari. *innovations in technology and science education*, 3(31), 6-8.
6. Komilova, M. Q. (2025). Raqamli marketingning zamonaviy biznesdagi o'rni. *innovations in technology and science education*, 3(31), 9-11.
7. Rustamovich D. I. A. et al. The role of verbal and non-verbal communication in learning foreign language //World Bulletin of Social Sciences. – 2022. – T. 9. – C. 10-11.
8. Snow, C. (2002). Reading for Understanding: Toward an R&D Program in Reading Comprehension (O'qib tushunish: o'qish kompetensiyasini rivojlantirish dasturi). Santa Monica: RAND Corporation, 9–32-betlar.
9. Tasheva, D. S., & Kubaeva, N. A. (2022). Modern educational technologies in the aspect of a student-centered approach in teaching foreign languages. *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, 12, 35.
10. Umurova, G. H. (2019). Description of familiar feelings. *Scientific reports of Bukhara State University*, 2(2), 132-135.
11. Khudaiberdieva D. M. "Modern Approaches to Teaching A Foreign Language Based On The Use Of Multimedia Programs." *Conferencea* (2023): 13-17.
12. Khudaiberdieva D. M. "Yesenin-A Poet Who Rose to The Heights Of His Skill From The Depths Of Folk Life." *World Bulletin of Management And Law* 16 (2022): 122-124.

